

İqtisadiyyat**İQTİSADI İNKİŞAF STRATEGİYASININ
MÜHÜM TƏRKİB HİSSƏSİ****Aydın Hüseynov**
iqtisadçı-ekspert**Açar sözlər:** *investisiya, iqtisadiyyat, investor, maliyyə.***Ключевые слова:** *инвестиция, экономика, инвестор, финан.***Key words:** *investment, economy, investor, finance.*

Azərbaycan dövlətinin son 20 ildə müəyyən etdiyi iqtisadi inkişaf strategiyasının mühüm tərkib hissələrindən biri də investisiyalardır. Ölkədə aparılan uğurlu islahatlar Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiyaların qoyulmasına əlverişli şərait yaratmış və onu iqtisadiyyatda öncül prioritetlərdən birinə çevirmişdir. Investisiyalar üçün yaradılmış imkan və şərait buraya uzunmüddətli sərmayə qoymalarına xarici dövlətlərin marağını artırmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1994-2000-ci illərdə ölkəmiz üçün xarici "impuls" həyatı əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Ölkə üzrə investisiyanın cəlb edilişinə ciddi şərtlər qoyulmuşdur və bu işlər maksimum dərəcədə investor mühiti yaradılmağa istiqamətləndirilmişdir. Çətinlik onda idi ki, maliyyə qıtlığı, texnoloji geriləmələr, zavod və fabriklərin sürətlə bağlanması, keçmiş bazarların itirilməsi və b. dağdıçı amillər ölkə iqtisadiyyatını çökdürmüşdü. Vəziyyəti düzəltmək üçün təklif olunan şərtlər ağır olsa da, hər necə olur-olsun kreditlər əldə olunmalı, ölkə iqtisadiyyatına investisiyaların qoyulması reallaşdırılmalı, bir sözlə investisiya iqlimini şərtləndirən bütün zəruri addımlar atılmalı idi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində mövcud problemlərin həllinin ən optimal yolları müəyyənləşdirildi. O da qeyd olunmalıdır ki, xarici investisiyalar daha çox elə ölkələrdə fəaliyyət göstərməyə maraqlı olurlar ki, həmin ölkədə fiskal və monetar sistem sabit və əlverişli olsun. Eyni zamanda onların maraqlarını qoruyan qanunvericilik aktları qüvvədə olsun.

Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar elə ilk illərdən investisiyaların qoyulmasına Azərbaycan hökuməti tərəfindən heç bir məhdudiyyət yox idi. Respublikada investorların hüquq və mənafelərinin qorunması, mülkiyyətin toxunulmazlığı, yerli və xarici sahibkarlara eyni münasibətin bəslənməsi, əldə edilmiş mənfəətdən maneəsiz istifadə etməyə imkan yaradılması bir sıra mühüm qanunların qəbul edilməsinə zəmin hazırlayırdı. Hazırda Azərbaycan Respublikasında investisiya fəaliyyəti əsas iki qanunla: "İnvestisiya fəaliyyəti haqqında" (1995-ci il) və "Xarici İnvestisiyaların qorunması haqqında" (1992) Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə tənzimlənir. Bunlardan başqa Azərbaycan hökuməti ilə bir sıra xarici ölkələr arasında investisiyaların qarşılıqlı qorunmasına dair sazişlər də imzalanmışdır. Bütün bunlar isə investisiyalar yolu ilə əldə edilmiş mənfəətdən maneəsiz istifadə edilməsinə təminat verilməsi üçün möhkəm bünövrə

olmuşdur. Eyni zamanda — gəlir (mənfəət) və ya sosial səmərə əldə etmək məqsədi güdən investisiya həm də sahibkarlıq və digər fəaliyyət növləri obyektlərinə qoyulan maliyyə vəsaitindən, maddi və intellektual sərvətlərdən ibarətdir. Bunlara pul vəsaiti, məqsədli bank əmanətləri, kreditlər, paylar, səhmlər və digər qiymətli kağızlar və s. daxildir. İnvestisiya fəaliyyətinə investorların investisiya qoyuluşu və onun həyata keçirilməsi ilə bağlı bütün hərəkətlərinin məqsədi kimi baxılmalıdır. Maliyyə aktivlərinə investisiya qoyuluşu qiymətli kağızlara və digər maliyyə aktivlərinə (ssudalara, digər müəssisələrin nizamnamə fondlarına və s.) ayrılan vəsaitlərdə də öz əksini tapır. Bunlar isə ölkə və xarici maliyyə aktivlərinə aid investisiyaları birləşdirir.

İnvestisiya ümumilikdə müəyyən bir əmtəənin əldə edilməsidir, ilk mədaxil kapitalının toplanması mərhələsidir. Başqa sözlə desək, investisiya qoyuluşu gələcəkdə mənfəət əldə etmək üçün canlı və cansız varlıqlara bağlanan xərclərin cəmidir.

İnvestisiyalara sadə şəkildə müxtəlif cür təriflər də verilir. Hətta xalq arasında buna müəyyən məqsəd naminə istənilən bir iş üçün çəkilən xərclər kimi də baxılır. İnvestisiya ilə bağlı bir çox iqtisadçı alimlər müxtəlif tədqiqatlar aparmış və müxtəlif təriflər vermişdir. Bütün dünyada məşhur olan Le Courte, Schmollenbach kimi iqtisadçılar investisiyanı müəssisə balansının aktivində olan əsas fondların cəmi kimi qələmə vermişlər. Məşhur alim Y.M.Keynes və onun tərəfdarları olan Sehneider, Lohman, Rıçti kimi iqtisadçı alimlər isə investisiyalara pul ehtiyatlarının müxtəlif istehsal vasitələrinə çevrilməsi kimi yanaşmışlar.

Xatırlatmaq yerinə düşər ki, məqsədinə görə kapital qoyuluşları birbaşa və portfel investisiyalarına ayrılır. Birbaşa investisiya uzunmüddətli maraqları təmin etmək

məqsədilə həyata keçirilir. Birbaşa xarici investisiyalar əsasən xüsusi kapital olur. Portfel investisiyası isə obyektin üzərində nəzarət hüququ yox, ondan uzun müddətə gəlir əldə etmək imkanı verir. İnvestisiyalar, o cümlədən xarici investisiyalar bütövlükdə dünya iqtisadiyyatına, həm də onun özəyini təşkil edən biznesə də əsaslı təsir göstərir. Xarici investisiyaların sürətli artımı artıq bütün dünyada təsdiq olunmuşdur. Beynəlxalq investisiyaların miqyası, onların müasir dünya təsərrüfatında bölgüsü nəticədə bu ölkələri aparıcı mövqeyə çıxarmışdır. İnvestisiyaların bölüşdürülməsinə ölkə prinsipi ilə yanaşıqda mənzərə daha rəngarəng olur. Burada 3 əsas qütb nəzərə çarpır: ABŞ, Avropa itifaqı və Yaponiya. Bu ölkələrin payı həmin bölgələrə qoyulan investisiyanın ümumi həcmi 4/5 hissəsini təşkil edir. ABŞ dünyada ən böyük investisiya idxalçısıdır. Bu onunla izah olunur ki, gəlir götürmək məqsədilə bu ölkə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə uzunmüddətli sərmayə qoymuşdur.

Bunlardan əlavə, müəyyən dövrdə bir iqtisadiyyatda mövcud sərmayə malları və təchizat tədarükünə edilən xalis əlavəyə də investisiya deyilir. Əslində investisiya investisiyaya hazır mənbələrin, ya da fondların sərmayə və təchizata çevrilməsi prosesidir. Bir qədər aydınlıq gətirsək, investisiyanın mənbəyi qənaətdir, yəni investisiyadan müəyyən dövrdə əldə olunan istehsalın, ya da milli gəlirin nisbi olaraq əsas qismi istehlaka ayrılır, qalan qismi isə qənaət edilir. Kredit təşkilatlarına axan bu fondları təşəbbüskarlar investisiya qoymaq üçün götürür. Bu prosesə aydınlıq gətirmək üçün ötən əsrin 90-cı illərin əvvəllərini yada salmaq lazımdır. Məhz o çətin günlərdə ulu öndərimiz Heydər Əliyevin müdrikliyi, uzaqgörənliyi və siyasi iradəsi nəticəsində Azərbaycana böyük həcmdə investisiyaların cəlb edilməsi yolu məqsədəuyğun sayılmışdır. O

vaxt investorları inandırmaq lazım idi ki, vəziyyət dəyişəcəkdir. Doğrudan da, belə oldu. tezliklə Azərbaycan investisiyanın qoyulması baxımından keçmiş Sovet Respublikaları arasında lider oldu. Azərbaycan bir-başə xarici investisiyaların həcminə görə tezliklə Şərqi Avropa ölkələrini qabaqladı. Artıq Azərbaycan neftinin qiyməti risklər artdığı bir vaxtda daxil olduğumuz taktiki bazarda öz yerini alırdı. Həm də Azərbaycanda ayrıca bir inkişaf modeli yaranırdı ki, o da ölkəni gələcək illərin global böhranlarından qorumaqla yanaşı sabit iqtisadi inkişafı şəxələndirməyə yönəlirdi.

Ulu öndərin inamlı həərəkətləri, dünya lideri kimi nüfuzu investorları inandırdı ki, Azərbaycan xarici investisiyalar üçün məqbul yerdir və bu investisiyalar dövlət tərəfindən qorunacaqdır. Cəmi bir neçə il sonra onlar əmin oldular ki, Azərbaycanda onların sərmayələri təhlükəsizdir. Elə bu inamə görə də, indiyədək Azərbaycana milyardlarla dollar investisiya kimi qoyulur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda həyata keçirilən və icrası davam edən islahatlar ölkə iqtisadiyyatının dirçəlməsinə şərait yaratmışdır. Əminliklə demək olar ki, "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası Azərbaycanı iqtisadi və siyasi cəhətdən inkişaf etmiş, bütün sahələrdə rəqəbat qabiliyyətli ölkəyə çevirəcəkdir. Fikrimizi konkret bir sahə üzrə şərh edək. Azərbaycanın regionların inkişafına dair ilk Dövlət Proqramı 2004-2008-ci illəri əhatə edirdi və o, reallaşdırıldığı dövrdə proqrama edilmiş əlavələrlə birlikdə artıqlamasıyla yerinə yetirilirdi. 2009-cu ildə qəbul olunmuş ikinci proqrama da sonradan xeyli əlavələr edilib, regionların inkişafına, ilk növbədə infrastruktur, nəqliyyat, kənd yollarının bərpası və abadlıq işlərinə Prezidentin Ehtiyat Fondundan ayrımlar təmin edilmişdir. Qeyd edək ki, 2009-2013-cü illəri əhatə edən yeni proqramda regionların inkişafına

ümumilikdə 14,5 milyard manat dövlət investisiyası qoyulmuşdur. Bu il isə bu sahəyə ümumi kapital qoyuluşunun 77 faizi, yaxud 5,3 milyard manat ayrılmışdır.

İnvestisiya mühitinin yaxşılaşdırılması sahəsində uğurla həyata keçirilən proqramların əsas elementi dövlət və özəl sektor arasında dialoqun təşkilidir. Bu gün investisiya prosesinin fəallaşması və onun səmərəliliyinin artırılması problemləri Azərbaycan Respublikasının gələcəyi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Son on ildə ölkə iqtisadiyyatının inkişafının əsas göstəriciləri də öz əksini məhz bu proqramlarda tapmışdır. Son 9 ilin statistikasına Azərbaycan dövlətinin seçdiyi modelin nə qədər düzgün olduğunu bir daha göstərdirdi. 2003-cü ildən sənaye istehsalında təxminən 3 dəfə artım qeydə alınmışdır. Ölkə iqtisadiyyatına təxminən 130 milyard dollar investisiya qoyulmuşdur. Ötən il isə investisiya yatırımı rekord həddə çatıb – 22 milyard dollardan artıq olmuşdur. Onun 13 milyardı yerli investisiyalardır. Son 9 ildə Azərbaycanın strateji valyuta ehtiyatları 28,8 dəfə artaraq 46 milyard dolları ötürüb. 2003-2012-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulmuş 128,3 milyard dollarlıq investisiyanın 65,7 milyardını daxili investisiyalar təşkil edib, xarici ticarət dövriyyəsi isə 6,4 dəfə artıb. Məhz Azərbaycan ən nüfuzlu beynəlxalq agentliklər – "Standart & Poor's", "Fitch və Moody's" agentliklərinin investisiya reytinginin artırdığı ilk Cənubi Qafqaz ölkəsidir. Rəqəbat qabiliyyətli ölkələrlə bağlı global hesabatda Azərbaycan 144 ölkə arasında 46-cı sıradadır, MDB məkanında isə bu göstəriciyə görə artıq ardıcıl olaraq 4-cü ildir ki, birinci pillədə qərarlaşıb. Bundan başqa, Azərbaycan "yüksək insan inkişafı" və "yüksək orta gəlir"li ölkələr qrupundadır.

Bu illər ərzində Azərbaycan praktiki olaraq layihənin reallaşdırılmasında xarici yardımlardan asılılığı tam aradan qaldırıb,

üstəlik, kreditör ölkəyə çevrilmişdir. Bundan başqa, Azərbaycan özü Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasına (Dünya Bankının strukturu) kredit verir.

Əlbəttə ki, bütün bu nailiyyətlərin qazanılmasında neft sektorunun təsirini inkar etmək sadələşmələr olardı. Amma məsələ ondadır ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının diversifikasiyası məsələsində də xeyli irəliləmişdir. Xatırladıyıq ki, hazırda regionların inkişafı üzrə ikinci Dövlət Proqramı artıq başa çatmaq üzrədir.

İnvestisiyaların qorunması və uğurlu həllində bəzi məqamlar var ki, onlara da ardıcıl riayət edilməlidir. İnvestorun sadə yolunu nəzərdən keçirək. İnvestisiya qoyanın gördüyü iş, ilk növbədə, investisiya hadisəsini təşkil etməkdir. Bunun üçün o, məsələn, fabrik qurulacaq ərazini almaq, lazımi binaları inşa etmək, istehsalı təşkil edəcək makina, alət və təchizatı alıb quraşdırmaq və istehsalı təşkil edən bütün bu nizami qurmaq üçün hazırlıq görməlidir. Təşəbbüskarın gördüyü bütün bu işlər investisiya fəaliyyətləri adlanır. Bu işlər üçün həyata keçirilən xərclər isə məhz investisiya xərcləri sayılır. Bu xərclərin nəticəsində iqtisadiyyat yeni və əlavə bir istehsalat həcmi qazanır. Bu zaman investisiyaya hazır fondlar investisiya prosesindən keçdikdən sonra sərmayə malları və təchizat tədarükünə çevrilir. Bu izahlar da göstərir ki, investisiya məsələsinin bir neçə yönü var. İqtisadiyyatda gəlir və məşğuliyyəti artıran əsas ünsür olan investisiya, məvhum kimi, bəzi hallarda yanlış istifadə olunur. Halbuki mövcud olan bir fabrikin, bir ərazi və ya tarlaların alınması xalq içində investisiya kimi tərif edilir. Əslində isə bu kimi xərclərdə, iqtisadiyyatda yeni bir istehsalat həcmi təşkil olunmur, sadəcə mövcud mal və xidmətlər dəyişdirilir. Mövzuya mikrosəviyyədə baxılsa, bu hadisə fabriki alan firmaya görə bir investisiyadır. Ancaq makrosəviyyədə düşündükdə, bu yalnız fabrikin

sahibinin dəyişməsi deməkdir. Bunun kimi, daşınan dəyərlərin də alınması məsələsi investisiya sayılmır. Səhm, istiqraz alan adamın xərcləri də investisiya xərcləri deyil. Buna iqtisadi dildə plasman deyilir və məlum fondun bu sahəyə ayrılmış payı kimi anlaşılar. Bunların alqı-satqısı iqtisadiyyatda mövcud istehsalat gücü üzərindəki mülkiyyət haqqının sahibinin dəyişməsindən başqa bir şey deyildir. Məsələyə yenə mikrosəviyyədə baxdıqda, hər hansı bir daşınan dəyəri alanın investisiya qoyduğunu düşünmək olar. Ancaq bu daşınan dəyərləri satan insan da eyni miqdarda mənfəi investisiya qoymuş sayılır. Belə olan halda ikisi bir-birini apardığı üçün makro baxımdan bunlar nəticəsiz qalır.

Hazırda ölkədə iqtisadi islahatların davam etdirilməsi, biznes mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, neft sektoru ilə bərabər, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi ilə bağlı dövlət tədbirləri həyata keçirilir. Ona görə də, xarici investorların, beynəlxalq maliyyə qurumlarının və iqtisadi təşkilatların Azərbaycana marağı daha da artır.

Son illərdə Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası prosesi intensiv xarakter almışdır. 1995-2011-ci illərdə ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş 119 milyard dollar investisiyanın 60 faizdən çoxu, yəni 63 milyard dollara yaxın xarici investisiyalar qoymuşdur. 1995-2002-ci illərdə xarici investisiyaların həcmi 9 milyard dollar olmuşdursa, 2003-2011-ci illərdə bu rəqəm 6 dəfə artaraq 54 milyard dollara qalxmışdır.

1995-2011-ci illərdə ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici investisiyaların 25,5 milyard dolları qeyri-neft sektorunun, 37,5 milyard dolları isə neft sektorunun inkişafına yönəldilmişdir. Qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən birgə və xarici investisiyalı müəssisələri cəlb edən əsas sahələr sənaye, tikinti, nəqliyyat və ticarətdir.

İnvestisiyaların beynəlxalq səviyyədə

qoyulması da qənaətləndiricidir. Tam xarici investisiya və birgə müəssisələrin yaradılmasında Türkiyədən olan sahibkarların payı 27,6 faiz təşkil edir. Bu göstərici Böyük Britaniya üzrə 11,7 faiz, Rusiya üzrə 6,8 faiz, İran üzrə 6,2 faiz, ABŞ üzrə 5,9 faiz, Almaniya üzrə isə 2,9 faizdir. Aydındır ki, yəni ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş investisiyalar (mln. ABŞ dolları) Vergilər Nazirliyində qeydiyyatdan keçirilir.

Bu günə qədər Türkiyə, ABŞ, Fransa, Böyük Britaniya, Çin, İran, İsveçrə, Hollandiya və bəzi digər ölkələrin investorları Azərbaycanda həyata keçirilən özəlləşdirmə prosesində iştirak etmiş və müəssisələrin səhmlərinin ən azı 51 faizini əldə edərək onlara böyük məbləğdə investisiyalar qoymuşlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları ilə yeni sahələrin, o cümlədən xüsusi investorlar üçün xüsusilə cəlbəedici olan metallurgiya, kimya, energetika, maşınqayırma, nəqliyyat, rabitə və digər sahələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərin özəlləşdirməyə açılması xarici investisiya axınına güclü təkan vermişdir.

Azərbaycan Respublikasında biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, bu sahəyə dövlət qayğısının artırılması məqsədilə bir sıra qurumlar fəaliyyət göstərir. Ölkəyə investisiya qoyuluşları sahəsində dövlət siyasətini vahid mərkəzdən tənzimləmək, respublikanın investisiya cəlbəediciyi daha da artırılması baxımından hələ 2006-cı ildə Dövlət Investisiya Şirkətinin yaradılmasının da mühüm əhəmiyyəti olmuşdur. Şirkətin başlıca vəzifəsi ölkə iqtisadiyyatına investisiyaların təşviqini təmin etmək, bu sahədə mövcud problemlərin aradan qaldırılmasına çalışmaqdır. Şirkət eyni zamanda xarici sərmayədarlarla birgə layihələr həyata keçirməklə, onlarda inam və etimadın güclənməsini təmin edir.

Qürur doğuran haldır ki, bu gün Azərbaycan investisiya cəlbəediciyinə görə dünyanın öndə olan dövlətlərindəndir. Regionların sosial-iqtisadi inkişafına həsr olunmuş konfransda qeyd olunduğu kimi, 2003-2012-ci illərdə respublikanın iqtisadiyyatına 130 milyard dollar investisiya qoyulmuşdur. Bakıda keçirilmiş Dünya İqtisadi Forumunda (Davos Forumu) qeyd edildiyi kimi bu sərmayələrin müəyyən hissəsi xarici investisiyadır. Azərbaycan ən çox investisiyaları Türkiyə, Gürcüstan, MDB və Balkan ölkələrinə qoyur. 2012-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına 22,1 milyard dollar investisiya qoyulmuşdur və bunun da 13 milyardı yerli investisiyalar olmuşdur. Azərbaycan bu gün həm də böyük investor dövlət kimi çıxış edir, sahibkarlarımız digər ölkələrin iqtisadiyyatına iri həcmdə sərmayə yatırırırlar.

Ölkə iqtisadiyyatına cəlb olunan investisiyaların artırılması məqsədilə beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla və maliyyə qurumları ilə əməkdaşlıq ilbəl genişlənir. Buna misal olaraq BMT, Ümumdünya ticarət təşkilatı, Avropa İttifaqı, MDB, GUÖAM, YƏT, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq təşkilatı, Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı, Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası.

Bununla yanaşı yerli istehsalın inkişafı ilə ölkənin ixrac qabiliyyətinin artırılması və investisiyaların cəlb edilməsini həvəsləndirmək məqsədilə 2003-cü ildə Azərbaycan İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondu (AZPROMO) yaradılmışdır. Fond investorlar, yerli istehsalçılar və hökumət arasında körpü rolunu oynamaqla dövlət-özal sektor dialoqunda əhəmiyyətli işlər görür. AZPROMO xarici investorlara öz investisiya layihələrini həyata keçirmək üçün sahələrin müəyyənəşdirilməsində, yerli bürokratiya ilə mübarizə aparmaqda və onların Azərbaycana gəlməsini asanlaşdırmaqda yardım

edir. Yerli müəssisələr də AZPROMO-nun məsləhət xidmətləri və xarici bazar tədqiqatlarından faydalanırlar.

Xarici investorlar üçün Azərbaycanda bir sıra üstünlüklər vardır. Hər şeydən əvvəl xarici investisiyalar üçün münbit şərait yaradılmışdır. Onlar üçün hüquqi təminatlar mövcuddur.

Azərbaycanın sürətli sosial-iqtisadi inkişafı, ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər və s. nailiyyətlər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilir.

Dünya Bankının və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının "Doing business – 2012" hesabatında Azərbaycan 183 ölkə arasında 66-cı yerdədir. Azərbaycan, habelə əmlakın qeydə alınmasının sadəliyi, biznesə başlamaq parametrləri üzrə dünya ölkələri arasında liderlər qrupuna daxil olub. O da faktıdır ki, kredit almaq, iş görmək və bir sıra digər sahələrdə də ciddi uğurlar əldə edən ölkə inkişaf etmiş dövlətlərlə bir sıradadır.

Biznesə başlamaq reytinqinə görə isə, Azərbaycan 183 ölkə arasında 18-cidir. Bir qayda olaraq, ölkədə biznesə başlamaq üçün 6 prosedura tələb edilir. Günlərin sayı 8-dir, biznesə başlamaq üçün tələb edilən xərc adambaşına düşən kapitalın 2,7 faizini təşkil edir. Bu zaman minimum kapital tələb olunmur. Azərbaycanın bu göstəricisi Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri ilə müqayisədə daha yaxşıdır. Çünki bu ölkələrdə biznesə başlamaq üçün 11 gün tələb edilir. Halbuki Azərbaycanda biznesə başlamaq üçün tələb edilən proseduraların sayı bu ölkələrlə müqayisədə daha azdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının vəziyyəti beynəlxalq reytinq agentlikləri tərəfindən də dəyərləndirilmişdir. Bütün bunlar bir daha göstərir ki, Azərbaycan inkişaf etmiş ölkə kimi dünyanın aparıcı investorlarının daim diqqət mərkəzindədir.

İnvestisiyaların aparıcı rolu Azərbaycanda təhsil islahatının uğurlu alınmasında da özünü göstərmişdir. Təhsilin bütün istiqamətlər üçün professional inkişafı ciddi investisiya tələb edən məsələ olduğundan dövlətimizin maliyyə imkanları bu sahədə mühüm layihələrin həyata keçirilməsinə münbit şərait yaratmışdır. Belə ki, Azərbaycanda təhsil sektoruna yatırılan investisiyaların həcmi xeyli yüksəlmişdir. Hazırda Azərbaycanın təhsil sahəsinə ayrılan vəsaitin həcmi 2003-cü ilə müqayisədə 5 dəfədən çox artaraq 1,3 mlrd. manata, investisiya qoyuluşlarının həcmi isə 5,8 mln. manatdan 220 mln. manata yüksəlmişdir.

Təhsil Nazirliyinin hesabatlarında qeyd olunduğu kimi, dünya iqtisadi böhranına baxmayaraq, cari ildə Azərbaycanda təhsil sektoruna investisiya xərcləri 45 mln. manat təşkil edir. "Təhsil haqqında" qanunun icra mexanizmlərinin hazırlanması istiqamətində də ciddi işlər aparılır. Bununla yanaşı, məktəbəqədər, texniki peşə təhsili müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, qəzalı məktəblərin əsaslı təmiri və bərpa məqsədilə Prezidentin Ehtiyat Fondundan 17 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Son iki ildə ölkədə 28 yeni uşaq bağçası istifadəyə verilmiş, 21-i əsaslı təmir olunmuşdur. 6 özal məktəbəqədər təhsil müəssisəsi fəaliyyətə başlamışdır. Son 20 ildə ilk dəfə olaraq həmin müəssisələr 37 adda tədris vəsaitləri ilə təmin edilmişdir. Məhz bunların nəticəsidir ki, Bakı şəhərində bağçalara gedən uşaqların sayı 4 min nəfər artmış, təhsilin bu pilləsi ilə əhatə səviyyəsi 26 faizə keçmişdir.

Azərbaycan təhsili sistemində aparılan islahatlar təhsilin bütün sahələrini əhatə ediyi kimi bu islahatın əsas komponentlərindən biri olan maliyyələşdirmənin yeni mexanizminin tətbiqini də zəruri etmişdir. Ona görə də, təhsilin maliyyələşdirilməsi sahəsində müxtəlif metodların tətbiq edilmə-

sində də çox mühüm işlərin görülməsinə başlanmışdır. İnvestisiyaların qoyulması qaydaları da təkmilləşdirilmişdir.

Bütün bunların nəticəsidir ki, təhsilə qoyulan investisiya xərcləri 2011-ci ildə 273,2 milyondan, 2012-ci ildə 420,9 milyon manata yüksəlmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, təhsilə investisiyaların qoyulması da elə ilk illərdən öz uğurlu nəticələrini vermişdir. Əsası ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan təhsil islahatları artıq XX əsrin son illərindən fəaliyyətədir. Ölkədə aparılan təhsil islahatları təhsilin bütün sahələrini əhatə etdiyi kimi, təhsilin maliyyələşdirilməsi də bu islahatların əsas komponentlərindən biri kimi çıxış edir. Artıq bu gün Azərbaycanın ali təhsil sistemi Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiya istiqamətində inkişaf etməkdədir. Ali təhsildə keyfiyyətin əldə olunması, ayrılan vəsaitlərdən effektiv və səmərəli istifadənin təmin olunması ilə əyaqlaşmalıdır. "Ali təhsil müəssisələrində yeni maliyyələşmə mexanizminin tətbiq olunması barədə" Prezident Fərmanı da ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini bu sahəyə istiqamətləndirmişdir.

Təhsil müəssisələrinin yenidən qurulması işinə sərf edilməsi üçün Təhsil Nazirliyinə 12,6 milyon manat ayrılan bu vəsaitin 2013-cü ildə 4 milyon manatı ümumtəhsil məktəblərinə tədris laboratoriya (fizika, kimya, biologiya) avadanlıqlarının alınmasına yönəldilmişdir. 2008-2013-cü illər üzrə məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi və müasir informasiya texnologiyaları ilə təchizatına dair tədbirlər üçün 3 milyon manat sərf edilməsi də büdcə layihəsində öz əksini tapmışdır.

Bundan başqa "2010-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının orta ixtisas təhsili sistemində islahatlar üzrə Tədbirlər Proqramı"nın maliyyə təminatı ilə bağlı

xərclər üçün 3 milyon manat, "2009-2014-cü illərdə Azərbaycanda şahmatın inkişaf etdirilməsi üzrə Dövlət Proqramı"nın maliyyə təminatı ilə bağlı xərclər üçün 1,8 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur.

Rəqəmlər də təsdiq edir ki, son illərdə təhsilə investisiya qoyuluşları xeyli artmışdır. Cari ildə təhsilə investisiya xərcləri 202 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur. Xatırladıq ki, bu xərclər 2004-cü ildə 5,8 milyon manat olmuşdur. Göründüyü kimi, təhsil sektoruna investisiyalar 1,5 dəfə artmışdır.

2011-ci ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində təhsil sektoruna investisiya yatırımlarının həcmi 140,5 mln. AZN (1 dollara görə 0,79 AZN məzənnə ilə 177,8 mln. dollar) təşkil edib. Gün.Az-in Dövlət Statistika Komitəsinə istinadən verilən xəbərə görə, 2010-cu ilin analoji dövrü ilə müqayisədə investisiyaların artımı 55,3 faiz təşkil edib. Bu il Azərbaycan tələbələrini xaricdə təhsilinin maliyyələşdirilməsinə 30 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur. Ötən il bu məbləğ 20 milyon manat təşkil etmişdir.

Təhsil Nazirliyi xətti ilə 2012-2013-cü illərdə 606 tələbə təhsil almaq üçün xaricə göndərilmişdir. Onların 205-i bakalavrdır. Bunların 36 faizi səhiyyə sahəsində təhsil alır. Son illərdə fundamental elmlər, İKT, mühəndislik, nanotexnologiyalar və s. sahələrdə təhsilənlərin sayı da xeyli artmışdır.

Dövlət Proqramının həyata keçirilməsinin başlamasından (2007-ci il) etibarən təhsil almaq üçün xaricə 1824 nəfər göndərilmişdir.

Nazirlik növbəti illərdə kənd təsərrüfatı, fundamental elmlər sahələrində təhsilənlərin sayını artırmağı planlaşdırır.

Azərbaycanda müasir investisiya siyasətinin əsas xüsusiyyətlərindən danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, bu istiqamətdə dövlət tərəfindən atılan ən uğurlu addım kimi Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış 2007-2015-ci illərdə Azər-

baycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə "Dövlət Proqramı" göstərmək olar. Bu özü təhsilə qoyulmuş böyük investisiyadır. Və təsəddüf deyildir ki, artıq 2008-ci ilin dövlət büdcəsində təhsilə ayrılan vəsait təxminən 1 mlrd. manata çatdırılmışdır ki, bu da az qala ölkənin müdafiə xərcləri ilə bərabər səviyyədə dayanır.

Yuxarıdakıları nəzərə alaraq demək olar ki, dövlətin müasir investisiya siyasətinin nailiyyətləri və problemləri həmişə aktual olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, mənfəətin başqa valyutalara konvertasiya edilməsi, xarici ölkələrə köçürülməsi, yaxud reinvestisiya edilməsi ilə bağlı bütün məhdudiyyətlər ləğv edilmiş, bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında vahid valyuta məzənnəsi formalaşmışdır. Bu tədbirlər xarici investorların, beynəlxalq maliyyə qurumlarının və iqtisadi təşkilatların Azərbaycana cəlbinə səbəb olmuşdur.

Ölkənin iqtisadi inkişafındakı bu uğurlarda neft strategiyasının həyata keçirilməsinin böyük əhəmiyyətini bir daha qeyd etmək yerinə düşər. 1994-cü ildə nüfuzlu xarici neft şirkətləri ilə "Əsrin kontraktı" imzalandıqdan sonra həmin kontrakt çərçivəsində aparılan işlər nəticəsində 1997-ci ildə ilk neft hasil olunmuş və 1999-cu ildən etibarən mənfəət nefti ixrac olunmağa başlanmışdır. Onun nəticələri isə, öz bəhrəsini verməkdədir.

Hazırda Azərbaycan hökuməti ölkədə iqtisadi islahatların davam etdirilməsi, biznes mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, neft sektoru ilə bərabər, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi ilə bağlı tədbirlər həyata keçirir.

Qloballaşan dünyada hər bir millətin intellektual potensialının inkişafı və reallaşdırılması müasir cəmiyyətin davamlı və dinamik inkişafının əsas amillərindən biri hesab olunur. Həm də dünya iqtisadiyyatında hər bir ölkənin yeri təhsilin keyfiyyəti ilə

də xarakterizə olunur. Təhsilin keyfiyyəti isə bilavasitə maliyyələşdirmənin həcmindən asılıdır.

Ümumiyyətlə, təhsilin maliyyələşdirilməsini təhsil sistemindən və digər sosial-iqtisadi sistemlərdən ayrı təəvvür etmək olmaz. Təhsil sistemində investisiyaların qoyulması zamanı bunlar nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin müəllifi olduğu "Düşünülümüş, sürətli və davamlı" inkişaf konsepsiyası əsas götürülərək Azərbaycan iqtisadiyyatına, o cümlədən təhsilə qoyulan investisiyalar Azərbaycanın inkişaf etmiş ölkələr səviyyəsinə yüksəlməsinə etibarlı zəmin yaratmışdır. Bütün bunlar isə, investisiya qoyuluşu üçün əsaslı və mükəmməl aktların hazırlanması, onların davamlılığı və etibarlılığı ilə mümkün olmuşdur. Bütün bunlar isə investisiyaların axınına səbəb olacaqdır.

A.Гусейнов

Важная и составная часть стратегии экономического развития

Резюме

В статье говорится об инвестициях, о путях их применения и достигнутых результатах в этой области. Автор обосновывает свои мысли конкретными цифрами, и фактами.

A.Husseinov

The important part of the economic growth strategy

Summary

In the article it is spoken about investments, ways of their implementation and the achieved results.

The author supports his ideas by giving numerous numbers.